

## ΕΚΘΕΣΙΣ ΕΡΑΣΜΙΑΣ ΜΠΕΡΤΣΑ-ΔΑΝΙΗΛΙΔΗ

Ἀπὸ τὴ μέρα πὸν ἄρχισα νὰ παρουσιάζω τὴν ἐργασία μου στὸ Ἑλληνικὸ Κοινόν, βρίσκομαι μπροστὰ στὴν τυπικὴ σύσταση νὰ πῶ, στὴν ἀνάγκη νὰ γράψω κάτι, γιὰ νὰ κάμω ἀντιληπτὸ τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τὸ ἔργο μου.

Ἄν καὶ προτιμῶ νὰ ἐκφράζεται ἡ ζωγραφικὴ κυρίως μὲ τὸ πινέλο καὶ τὰ χρώματά της, δὲν μπορῶ νὰ μὴ δικαιολογήσω τὴν ἀξίωση τῶν ἀνθρώπων, πὸν θέλουν νὰ καταλάβουν ὅ,τι βλέπουν, καὶ νὰ τοὺς ἀρηθῶ κάθε ἐξήγηση.

Πρέπει ὥστόσο νὰ παρατηρήσω, πὸς ἡ τέχνη δὲν ἀποιεῖνται μόνο στὴ διάνοηση, ἀλλὰ καὶ στὸ αἶσθημα, καλῆτερα σ' ὀλόκληρο τὸν ἄνθρωπο. Δὲν ἀρκεῖ νὰ προσπαθῆ νὰ καταλάβῃ κανεὶς ἓνα ἔργο τέχνης, πρέπει καὶ νὰ τὸ αἰσθάνεται, πρέπει νὰ μπορῆ νὰ τὸ ζῆ. Κί' αὐτὸ δὲν παρέχεται εὐκόλα καὶ πρόχειρα. Θέλει κάποια προδιάθεση καλλιτεχνικὴ, εἶναι ζήτημα χρόνου, ζήτημα ὠριμότητος πνευματικῆς καὶ εἰδικὰ αἰσθητικῆς τῶν ἀτόμων καὶ τοῦ περιβάλλοντος.

Αὐτὸ εἶναι ὁ λόγος πὸν μὲ κάνει, στὴ θέση φτωχῶν ἐξηγήσεων, πὸν δὲν λέγουν πολλά, νὰ δώσω κάποια ἀφορμὴ γιὰ νὰ μπορῆ νὰ ἔρχεται τὸ κοινὸν πιὸ κοντὰ στὸν ἐσωτερικὸ μου κόσμο. Ἡ εἰλικρίνεια, πὸν διαπιστώνουν μερικοὶ ἀπὸ τοὺς κριτικούς στὰ ἔργα μου, δείχνει τὸ βασικὸ στοιχεῖο πὸν μ' ἐξηγεῖ καλῆτερα.

Ἐγὼ, ὅπως ἔγραψαν, κατεύθυνση μοντέρνα κ.τ.λ., ἀλλ' ὄχι γιὰτὶ ἀκολουθῶ μιὰν οἰαδήποτε σύγχρονη σχολὴ κ' ἐπηρεάζομαι ἀπὸ μιὰ καθορισμένη θεωρία. Ὅσοι εἶδαν, πὸς ἐξωγράφισα διὰν ἐφοιτοῦσα στὴ Σχολὴ τῶν Καλῶν Τεχνῶν, ὅσοι παρακολοῦθουν ἀπὸ τότε τὴν ἐργασία μου, ξαίρουν πὸς ἦταν κοινὸ τὸ παράπονο, ὁμόφωνη ἡ μομφὴ ὄλων μου τῶν δασκάλων, γιὰτὶ δὲν τοὺς ἀκολουθοῦσα. Τὸ ἴδιο ἀτύχημα εἶχα ἔπειτα στὸ Μόναχο καὶ στὸ Παρίσι. Σχεδὸν μὲ κατηγοροῦσαν, πὸς δὲν ἀκολουθῶ κανένα, καὶ . . . κρίμα στὸ ταλέντο, ἦταν πάντα ὁ ἐπίλογος. Ἐνας μόνο ἀπὸ τοὺς καθηγητῆς μου στὸ Παρίσι μ' ἄφηνε λεύθερη « νὰ παλαίω » ἦταν ἡ ἔκφρασή του, γεμάτη γενναιοφροσύνη καὶ . . . εἰρωνία, πὸν δὲν ἄργησε νὰ μεταβληθῆ σ' ἐπιδοκιμασία δίχως ἐπιφύλαξη καὶ στὴν ἀναγνώριση ὅτι πράγματι ἀξιοποιοῦσα τὴ διδασκαλία του, φυσικὰ μὲ τὸ δικό μου τρόπο. Ἀναφέρω τίς



λεπτομέρειες αυτές, γιατί δείχνουν τον υποκειμενικό χαρακτήρα της εργασίας μου.

Είμαι λοιπόν μοντέρνα, αν είμαι, όπως με κρίνουν, γιατί απλόστατα ζω την εποχή μου και είναι αυτόνοτο να έχω κάτι από το πνεύμα της, τις αγωνίες και αγωνίες της. Όχι για τίποτα άλλο. Κυβισμός, πρωμιβισμός, εξπρεσιονισμός, σουρρεαλισμός κ.ά., εάν δεν είναι ευκείες το πολύ αληθοφανείς, παριστάμενες εκφραστικά μέσα, πάντα χρήσιμα, που μπορούν να ικανοποιούν ως πιο πρόσφορες σε τούτες ή εκείνες τις καλλιτεχνικές μου προσπάθειες κ' εκδηλώσεις, μα δεν έχουν αποκλειστική σχέση με το περιεχόμενο, με την ουσία της τέχνης μου. Η ποιητική μορφή και τράπων τεχνική, όταν απορρέει ή όταν αποζητείται από την ίδια τη ζωή, πλουτίζει την έκφραση και σώζει την καλλιτεχνική προσπάθεια από την άσφοδρα, όπου την οδηγεί μοιραία ο φουριαλισμός, αδιάφορο αν λέγεται παλιός ή νέος. Η μονοτροπία πάρα πολλές φορές δε διαφέρει από την τυποικότητα, το προμήνυμα του θανάτου του πνεύματος. Δεν υποτιμώ τους κινδύνους μιας τέτοιας λεύθερης πορείας. Όσο πιο τολμηρό από την ασφάλεια, που παρέχει το καταστάλαγμα σ' ένα οδοιπόρο καταφύγιο-δεσποτικό. Έτσι, ξένη προς δεσμευτικές φόρμες και θεωρίες, ακολουθώ το δρόμο το δικό μου, με τόση μάστιγα συνέπειας, ώστε ν' αναγκάσει έναν τεχνολογικό, να μου πει μια φορά, παρεξηγώντας την προσπάθειά μου, χαμένος κόπος ν' αγωνίζεσαι ν' ανακαλύψεις ξανά την Αμερική.

Όμιλό για την προσπάθεια που κάνω και όχι για τα επιτεύγματά της, που αν επέλθουν, θα τα κρίνουν άλλοι.

Η προσήλωσή μου αυτή στον εαυτό μου δεν περιορίζεται μόνο σε ζήτημα τεχνολογίας είναι γενικότερη, χαρακτηρίζει την τέχνη μου. Πιστεύω ότι η Τέχνη ή δημιουργική, δηλαδή ή αληθινή, δεν μπορεί να είναι αντικειμενική. Ο ρεαλισμός εκείνων, που τάχα κάνουν τέχνη αντικειμενική, μου φαίνεται στην ουσία του ή ένας καινούργιος ιδεαλισμός, ή μια μύσση, που κρύβει εσωτερική γήμνια, καλλιτεχνική φτώχεια. Όταν πρό έτων πολλών στο Παρίσι τόλμησα ν' αναγνωρίσω τούτη μου την απλή παρατήρηση σ' έναν πολύ φιλοσοφημένο πνευματικό άνθρωπο, που είχε τη φήμη αντικειμενικού, θειικού επιστήμονα, έλαβα την απάντηση, ότι τόσο η Σκέψη όσο και η Τέχνη είναι δημιουργήματα του ανθρώπου κ' έχουν χαρακτήρα μονάχα υποκειμενικό, κ' ότι ο λεγόμενος ρεαλισμός οριζόμενων εποχών δεν είναι παρά μια φάση του ιδεαλισμού.

Δε μ' αρέσει να διαβάζω βιβλία περί Τέχνης, ούτε μ' ενδιαφέρει ή φιλολογία γύρω από τη σύγχρονη καλλιτεχνική κίνηση. Γι' αυτό αποφεύγω να συζητώ ή να πολεμώ τις αντίθετες από-

ψεις. Νομίζω πως ή αντίθεση θα είναι φαινομενική ή ψεύτικη. Για τον καλλιτέχνη τον αληθινό ή τέχνη δεν μπορεί να μην είναι υποκειμενική.

Με βρίσκει σύμφωνη ή κριτική, όταν διαπιστώνει αυτό στην εργασία μου. Με ξενίζει όμως λιγάκι, όταν παράλληλα ζητά το πραγματικό ή βρίσκει έλλειψη σχημάτων ή χρωμάτων της άρεσκείας του κοινού, δηλαδή παρεμόν από την πραγματικότητα. Η υποκειμενικότητα της τέχνης μου δεν αρνείται την πραγματικότητα, ούτε τα σχήματα ή τα χρώματά της. Απ' εναντίας την αρκαλιάζει, επικοινωνεί μαζί της. Αλλ' ή καλλιτεχνική άξια, το έργο που γεννιέται από την ένωση τούτη, για να μισρή νά ζή, ξεπερνά την πραγματικότητα με τα σχήματα και τα χρώματά της. Η ύλη που πλάθεται έχει για μορφή μονάχα εκείνη, που θα της δώσει του καλλιτέχνη ή πνοή, το πνεύμα που ζωντανεύει.

Ένα κομμάτι από τα πολλά, που μου πρόσφερε το γραφικό παριανό πρόστιο Fontenay-aux-Roses, έπουν κατοικούσα, ειν' έν' αντικείμενο με τα ιδιαίτερα του σχήματα και χρώματα, μια πραγματικότητα, απλή και αδιάφορη προς τον κόσμο, που την προσπερνά κάθε μέρα, ίσως κ' αυτός ξείσον αδιάφορος. Καθισμένη στο παράθυρο του ατελιέ μου, γεμάτη νοσταλγία για ό,τι είχα αφήσει μικρό, το έβλεπα μέρες, μήνες το φτωχό εκείνο κομμάτι κ' επικοινωνούσα μαζί του. Σιγά σιγά το έκανα σύμβολο της μοναξιάς, που δοκίμαζα, το είδα να παρουσιάζει σιά μάτια της ψυχής μου δια τα χαρακτηριστικά της μοναξιάς μου, μιάς μοναξιάς ψυχής νοσταλγικής που αγωνίζεται, έλλείπει και αναμένει συγκεντρωμένη σε μια γωνία και που μεταβάλλει τη γωνία τούτη σ' ένα μικρόκοσμο δικό της. Έτσι πήρε το κομμάτι από μένα χρώμα και αίμα, πνοή και ζωή. Τ' αρχικά του σχήματα και χρώματα δεν τα έχω απομακρύνει από την εικόνα μου, απ' εναντίας τα κράτησα όλα, όχι όμως όπως ήταν έξω, αλλά όπως είχαν μεταμοστωθεί μέσα μου. Έτσι ενσωματώνεται αυτό που μάς παρέχει ή έξω φάση στον ανθρώπινο ορθό της ζωής, εξιδεαλλίζεται, γίνεται έργο τέχνης. Τα ίδια μπορώ να πω για τις άλλες «Μοναξιάς» ή τα κομμάτια «Ρέμβη», «Μονοτονία» κ.ά. Τα ίδια και για τα κομμάτια μου από την Ελλάδα. Δεν ξέρω αν είναι διαφορετικές για τους άλλους οι καλλιτεχνικά γνώσιμες παραστάσεις του κοινού στην Ελλάδα. Μα δε ν' έχω ζήσει προσωπικά μέσα στην ελληνική φάση είναι ο εξιδεαλισμός, ή εξιδανίκευση της ύλης και του όγκου. Που νά σταθή κάτω από τέτοιο θετο φως το μέγεθος, το βάρος, ο όγκος; Πάνω σε όλα θέτει τη σφραγίδα της ή εξιδανίκευση αυτή, που οδηγεί όχι στην ομίχλη, στο χάος, στην απεραντοσύνη, στην έλλειψη μορφής, στην άπνοια πλουτικότητας, αλλά στο αντίθετο: στη λογική, στη μαθηματική ακρίβεια, στο

μέτρο, στη γραμμή, στην άοριστή σύνθεση των αντιθέσεων σχημάτων και χρωμάτων, στην υπόταξη των όγκων μέσα στο ορθογώνιο μιάς αρχιτεκτονικής. Δεν άσπάζομαι, πώς κι' έδω μιά δική μου ψυχική προδιάθεση μπορεί να παίξει σημαντικό ρόλο. Ίσως να είναι ή προδιάθεσή μου αυτή, που με κάνει να πιστεύω, πώς ή ελληνική φύση, γεμάτη πνευματικότητα, προσφέρεται, τείνει προς την ιδέα, είναι ή πιο κατάλληλη να μετουσιώνεται έξ ολοκλήρου καλλιτεχνικά και, δίχως αντίδραση μερική, με την πρώτη δυνατή πνοή του καλλιτέχνη, να ξηπνί στη ζωή έργου τέχνης.

Αυτός ήταν ο τρόπος μου στο να έρωγενοω, καλίτερα, να ζω και ν' αποδώω την ελληνική φύση και σε παλαιότερα χρόνια, ποιοι άκόμα να βρω έξω από την Ελλάδα. Τα τοπία, που έρω ζωγραφίζω διαν έδω και πολλά χρόνια εργαζόμενου στην ιδιαιτερότη μου πατρίδα, τη Ροδόδα, δεν διαφέρουν από τα σημερινά μου, παρά μόνο στο ότι εκείνα ήταν ανεξέλεγκτα κι' από άποψη τεχνική όχι καλά δουλεμένα. Άνάμεσα στα τελευταία μου, τα περουνά και τα φρεσινά έργα μου, δεν είναι λίγα εκείνα που άποτελούν έκτακτη σχεδίων ζωομένων πούν από είκοσι χρόνια. Μου μένουν άκόμα πάρα πολλά τέτοια σχέδια άνεκτέλεστα.

Έτσι γεννήθησαν τα τοπία τύπου «Θέα από την Άκρόπολη» ή «Αιδώοι» , που τα όνομάζω ελληνικές άρμονίες, όπως και τ' άλλα, που άποτελούν έαφράσεις όρισμένων ψυχικών μου προδιαθέσεων, όπως τις διαμορφώνω ζώντας όσα συγγενικά κι' αυτές στοιχεία βρίσκω μέσα στην ελληνική φύση ή το ελληνικό περιβάλλον.

Τά ίδια θα μπορούσα να επαναλάβω και για τις συνθέσεις μου. Άλλά δεν έπάρχει λόγος να επεκταθώ περισσότερο. Ό σκοπός μου είναι, όπως το έννοια στην αρχή, να δώσω όχι τόσο εξηγήσεις για την κτανόηση των έργων μου, όσο μιά άφορη, ής είναι και μικρή, για να μποροθν όσοι επισκέπτονται την έκθεση μου και παρακολουθοθν την έργασία μου να επικοινωνήσουν με τον έσωκοκό κόσμο μιάς ζωγράφου, που άγωνίζεται να δημιουργήση αισθητικές άξίες εκφράζοντας ό,τι αυτή ή ίδια ζή μέσα της, άκόμα κι' όταν αντιμετώπιζει το θαύμα της όμορφιάς. Έξω στη φύση ή το όραμα της ζωής μέσα στο περιβάλλον της. Ήταν δικαίος ο τεχνικισμός, που έρωφε, πώς ζωγραφίζω όνειρα και όράματα. Άς μου έπιτραπή να προσθέσω : και βιώματα.

ΕΡΑΣΜΙΑ ΜΠΕΡΤΣΑ

ΕΛΛΑΙΟΓΡΑΦΙΕΣ ΤΟΙΛΕΣ

		Δραχ.
1. Χοροί (1953 από σχέδιο του 1936)	Dances	5,000
2. Ή πρόσδος και το χάος (1955)	Progrès et chaos	5,000
3. Το έτσωλο (1948)	Imago	4,000
4. Ή πρόσδος του χάους (1955)	Le progrès du chaos	5,000
5. Ξεσχισμένοι (1948)	Ambiguité	3,000
6. Ξεδεμένοι (1930 από σχέδιο του 1920)	Le premier silence	4,000
7. Πνεμένες ψυχές (1927)		—
(*Άνήκει στον κ. Συναπορόνη-Τρίκοφο)		
8. Άνοιξη (1948)	Printemps	3,500
9. Στάσεις και παραστάσεις (1955)	Attitudes	4,000
10. Οι γονείς μου - Όνειρο (1930)	Mes parents - Réve	5,000
11. Ή φυγή των Άγγέλων (1954 από σχέδιο του 1920)	La fuite des Anges	3,500
12. Για την όλοκλήρωση (1943)	Les jours de notre mort	3,000
13. Διχόνοια (1928)	Discorde	3,000
14. Άπουσία του ανθρώπου (1942)	Absence de l'humain	3,000
15. Τοπίο (Ροόμελη 1938)	Paysage (Roumélie)	1,500
16. Μοναξιά (1938)	Soilitude	—
(*Άνήκει στην κ. Αίση Μαργαρίτη)		
17. Προσωπογραφία	Portrait	2,500
18. Τοπίο (Άττική) (1955)	Paysage d'Attique	3,000
19. Ό Καραγκιόλης (1948)	Karagheuz	3,000
20. Άπό ρομελιώτικη γιορτή (1955)		3,000
21. Τοπίο (Ροόμελη 1955)		2,500
22. Τοπίο ( » 1955)		4,000
23. Οι άπορίες της (1955)	Incertitudes	7,000
24. Τοπίο (Ροόμελη)	Paysage (Roumélie)	750
25. Τοπίο (Δελφοί 1955)	Delphes	2,000
26. Χορός (1953 σχέδιο 1930)	Danse	3,500
27. Διονύσια (1953, σχέδιο 1930)	Dionysies	3,500

		Δραχ.
28.	Σύλλογή (1935)	Méditation 2.000
29.	Ή κυρά Θυμιούλα άπό τή Λιδωρικί ( <i>'Ανήκει στήν κ. Σμπαρούνη-Τριτάοφο</i> )	Kyra Thymioula —
30.	Τοπίο ('Αττική)	Paysage (Attique) 1.500
31.	»	» » —
32.	Τό τραγοϋδι κ'όι παρθένες (1948)	L'éveil à la chanson 5.000
33.	Προσωπογραφία	Portrait 1.500
34.	Τοπίο (Ρούμελη) ( <i>'Ανήκει!</i> )	Paysage (Roumélie) —
35.	Τοπίο (Ρούμελη) ( <i>'Ανήκει στήν κ. Σμπαρούνη-Τριτάοφο</i> )	Paysage (Roumélie) —
36.	Τοπίο	Paysage 1.500
37.	Μοναξιά (1928)	Solitude (Fontenay-aux-Roses) 4.000
38.	Ρέμβη (1930) ( <i>'Ανήκει στήν κ. Άσασία Μανζίνη</i> )	Rêverie (Chennevière s. M.) —
39.	Προσωπογραφία	Portrait 1.500
40.	»	» 2.000
41.	Οί σκιές τών πεθαμένων (1927)	L'ombre des morts 1.500
42.	Ή Μάνα (1954)	La mère 3.000
43.	Συμπόνια	Compassion 500
44.	Προσωπογραφία	Portrait 1.500
45.	Τοπίο ('Αττική 1952)	Paysage (Attique) 500
46.	» ( » 1954)	» » 1.200
47.	Ξεκίνημα άπό τό χωριό	Départ du village 1.200
48.	Προσωπογραφία ( <i>'Ανήκει!</i> )	Portrait —
49.	Τοπίο ('Αττική 1954)	Paysage (Attique) 1.200
50.	» ( » 1930)	» » 300
51.	Μονοτονία (1930) ( <i>'Ανήκει στο 'Υπονοησιόν Παιδείας</i> )	Monotonie —
52.	'Αρμονία (1929) ( <i>'Ανήκει στο Γενικόν Λογιστήριο</i> )	Harmonie —
53.	Μοναξιά: ώμοιώδην πελεκάνι έρμηκώ (1930)	Solitude 2.000
54.	Τοπίο	Paysage 300
55.	Ή Μητρότητα ( <i>'Ανήκει στήν κ. Μίλαο Μεζιδέ</i> )	Maternité —

ΑΚΟΥΑΡΕΛΛΕΣ AQUARELLES

		Δραχ.
56.	Άπό τόν κόσμο τής γυναίκας (1938) Άπόσπασμα Le monde de la femme, Fragment	2.000
57.	Άπό τόν κόσμο τής γυναίκας (1934) Άπόσπασμα Le monde de la femme, Fragment	2.000
58.	Ή παρθένα (1934)	Jeune fille 1.500
59.	Ή μοντέρνα (1934)	Modernisme 1.500
60.	Χορός	Danse 2.000
61.	Πηγαίνου στο πανηγύρι (1934) Sur le chemin de la foire ( <i>'Ανήκει στήν κ. Άλ. Στύλον Διαμαντοπούλου</i> )	—
62.	Ειδύλλιο (1934)	Idylle 1.000
63.	Ό Καραγκιόζης (1948)	Karagheuz 1.500
64.	Φθινοπωρινό (1934) ( <i>'Ανήκει στήν κ. Κ. Μπουνη!</i> )	Automne —
65.	Γιά τό έβγα-Γίδε (1934) ( <i>'Ανήκει στήν κ. Ματωκάδη</i> )	Enseigne foraine —
66.	Άπό ρουμελιώτικο πανηγύρι	Fête villageoise (Roumélie) 500
67.	» » » » » » » »	500
68.	Τοπίο (Ρούμελη)	Paysage (Roumélie) 500
69.	» » . . . . . » »	400
70.	» » . . . . . » »	400
71.	» » . . . . . » »	400
72.	» » . . . . . » »	500
73.	» » . . . . . » »	500
74.	» » . . . . . » »	400
75.	» » . . . . . » »	300
76.	» » . . . . . » »	400
77.	» » . . . . . » »	400
78.	» » . . . . . » »	400
79.	» » . . . . . » »	400
80.	» » . . . . . » »	400
81.	» » . . . . . » »	400
82.	» » . . . . . » »	300
83.	» » . . . . . » »	400

			Δραχ.
84.	Τοπίο (Ρούμελη) . . . . .	Paysage (Roumélie)	400
85.	» » . . . . .	» »	300
86.	» » . . . . .	» »	400
87.	» » . . . . .	» »	400
88.	Τοπίο από τούς Δελφούς	Paysage de Delphes	400
89.	» από την 'Αττική	Paysage d'Attique	500
90.	» » » »	» »	300
91.	» » » »	» »	400
92.	» » » »	» »	500
93.	» » » »	» »	300
94.	» » » »	» »	500
95.	» » » »	» »	500
96.	» » » »	» »	300
97.	» » » »	» »	300
98.	» » » »	» »	500
99.	Σύνθεση	Composition	400
100.	Παρίσι	Paris ( La Cité )	500
101.	'Από παρισινό προάστιο	Paysage ( Fontenay-aux-Roses )	500
102.	» » » »	( Le Plessis Piquet )	500
103.	Τοπίο από τή Σκῦρο	Skyros	500
104.	Τοπίο από τή Σκῦρο ( 'Ανήκει στήν κ. Μέλπω Μερλιέ )	Skyros	—
105.	—		
106.	Σχέδιο . . . . .	Étude	400
107.	» . . . . .	»	400
108.	» . . . . .	»	400
109.	» . . . . .	»	400
110.	Προσωπογραφία . . . . .	Portrait	400
111.	» . . . . .	»	400
112.	» . . . . .	»	500
113.	» . . . . .	»	400
114.	Τοπίο από την 'Αττική	Paysage d'Attique	400
115.	» » » »	» »	400
116.	Τοπίο από τή Ρούμελη	Paysage de Roumélie	750
117.	Τοπίο από τήν 'Αττική	Paysage d'Attique	500